

Hitit Siyasi Tarihi'nde Őha Nehri lkesi ve nemi

Őeyma AY*

Özet

M.Ö. 2. Binyıl Anadolu tarihini anlatan belgeleri incelediğimizde Batı Anadolu kıyılarında çeşitli kent devletleri bulunduğunu görmekteyiz. Buradaki kentlerin oluşumuna baktığımızda ise, zengin ve güçlü bir kişi, bulunduğu kentin başına yönetici olarak geçmiş, kentin etrafındaki toprakların da hâkimiyeti altında olduğunu ilan ederek “kent devleti” olarak nitelendirdiğimiz siyasi yapılanmayı oluşturmuştur. Őha Nehri lkesi Anadolu'nun batısında yer almaktadır. Hakkındaki bilgilere ilk bilgilere II. Tuthalya'nın Batı Anadolu bölgesine yaptığı seferini anlatan belgelerinden ulaştığımız Őha Nehri lkesi, Gediz Nehri bölgesine lokalize edilmektedir. Arzawa lkeleri içinde yer alan Őha Nehri lkesi Hitit Devleti'ne karşı ikiyüzlü bir politika izlemiştir.

Anahar Kelimeler: Hitit, Őha Nehri, Arzawa.

Őha River Land and Its Importance in the Hittite Political History

Abstract

When we examine the documents that give information about Western Anatolia we see that on the shores of the Western Anatolia there used to be various city-states. As we look at the process of these states, a rich and powerful man appears as a manager, and surrounds a land under dominion. The first information that we get about Őha River Land comes from Tuthalya II. voyage to the Western Anatolia. Őha River Land is located in Western Anatolia at the Gediz River region. As being a state at the Land of Arzawa, Őha River Land had a variable policy against Hittite Empire.

Key Words: Hittite, Őha River, Arzawa.

M.Ö. 1750 yıllarında Anadolu'ya gelip Anadolu'nun merkezinde ilk defa devlet kurmuş olan ve dil bakiyelerinden Hint-Avrupai bir kavim olduğu tespit edilen kavme, Tevrat'ta geçen “Hetoğulları”¹ tabirine dayanarak *Hititler* denilmiştir. Adı geçen devletin hâkimiyetini sağlamlaştırdığı dönemde unutulmamalıdır ki, dönemin en önemli bölgesi şüphesiz Kuzey Suriye'dir. Hitit Devleti'nin kuruluşundan itibaren Hitit Kralları Mezopotamya'nın bir parçasını oluşturan Kuzey Suriye topraklarına çok önem vermişlerdir. Hitit Devleti kralı I. *Hattušili*'nin (=Labarna?) bıraktığı ve Boğazköy'de bulunan askeri icraatlarını anlatan belgesine göre, ilk seferler Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesine düzenlenmiştir. Hitit Devleti Kuzey Suriye bölgesine yönelik politikalarına bu denli ağırlık verirken, Batı Anadolu bölgesindeki yerel beylikler, federatif yapılanmalar halinde ve Ahhiyawa Devleti'nin gizliden gizliye müdahalesi ile Hitit karşıtı oluşumların içerisinde yer almaya başlamışlardır.

* Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Afyon.

¹ *Tekvin*, XXIII, 4.

M.Ö. 2. Binyılda, Anadolu ve çevresinin siyasi manzarasına baktığımızda Ege'de en önde gelen krallığın Girit adasındaki Minos Krallığı olduğu görülmektedir². Batı Anadolu kıyılarında ise çeşitli kent devletleri bulunmakta idi. Buradaki kentlerin oluşumuna baktığımızda, zengin ve güçlü bir kişi, bulunduğu kentin başına yönetici olarak geçmiş, kentin etrafındaki toprakların da hâkimiyeti altında olduğunu ilan ederek “*kent devleti*” olarak nitelendirdiğimiz siyasi yapılanmayı oluşturmuştur³.

Hemen belirtmeliyiz ki Batı Anadolu'da Hitit Devleti krallarına karşı isyan hareketi içinde bulunan Arzawa Ülkeleri⁴ genel anlamıyla Mira-Kuwalya, Hapalla, Şeha Nehri, Wiluša ülkesinden meydana gelmekte ve bağımsız olarak hareket etmekte idi⁵.

Hitit Siyasi tarihi içerisinde Şeha Nehri Ülkesi hakkında bilgi vermeden önce bölge ile ilgili lokalizasyon denemelerinden bahsetmek gerekmektedir. Buna göre Arzawa Ülkesi içinde olan **Şeha Nehri Ülkesi**' hakkındaki ilk bilgilere II. Tuthalya'nın Batı Anadolu bölgesine yaptığı seferini anlatan belgelerinden ulaşılmaktadır⁶. Adı geçen bölge için önerilen yerler arasında Pisidya⁷, Frigya⁸(Bkz. Harita 1.), Mysia⁹ (Bkz. Harita 2.), doğu Karya¹⁰ bulunmaktadır. II. Murşili'nin sefer kayıtlarına göre, Hitit kralı Puranda'yı ele geçirdikten sonra Şeha Nehri Ülkesi'ne, adı geçen ülkenin kralını cezalandırmak amacıyla gitmiştir. Bu bilgi sonucunu şunu söyleyebiliriz ki, adı geçen bölge, Anadolu'nun kıyı kesiminde olmalıdır. Şeha Beyi Manapatarhunda ile II. Murşili arasında yapılan anlaşmaya

² Minos kolonileri Yeni Saraylar Çağında (M.Ö. 1700–1400) Ege Denizi'nde büyük bir ticari üstünlüğü sahiptiler. Daha geniş bilgi için bkz; Stylianos Alexiou, **Minos Uygarlığı**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1991.

³ Turgut Yiğit, “İlk Tunç Çağı'nın Son Evresinde Anadolu'nun Siyasi Görünümü”, **AÜDTCF Tar. Arş. Der.** 21-33/2003, s. 178.

⁴ Çalışmamız boyunca *Arzawa Ülkeleri* yerine *Arzawa Ülkesi* tanımlamasını kullanmayı uygun bulduk.

⁵ Dört Arzawa ülkesinin, Şeha Nehri Ülkesi-Wiluša-Mira-Hapalla, Hitit Krallığı içerisine dâhil edilmesi Hitit Krallığı'nın bu şehirler ve adı geçen şehirlerin birbirleri ile yaptıkları antlaşmalar vasıtasıyla sağlanmıştır; Itamar Singer, “Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C. According to the Hittite Sources”, **AS 33/1983**, s. 206.; Elizabeth R. Jewell, **The Archaeology and History of Western Anatolia During the Second Millennium B.C.**, Chicago University Microfilms, 1974, s. 254.; Bir diğer görüşe göre “Genel anlamda Arzawa 5 ayrı merkez ya da krallığın birleşmesinden oluşmakta idi; Küçük Arzawa, Mira-Kuwalya, Şeha Nehri Ülkesi, Wiluša ve Hapalla”. Bkz: Trevor R. Bryce, “History”, **The Luwians**, ed. H. Craig Melchert, Brill 2003, s. 35; Albercht Goetze, “Anatolia From Shuppiluliuma to the Egyptian War of Muvattalish”, **History of The Middle East and The Aegean Region c.1380-1000 B.C.**, **CAH 2.2- chp XXI**, Cambridge University Press 1975, s. 118.

⁶ **KUB XXIII. 11 II:** 2vd.; **KUB XXIII. 21.** Ahmet Ünal, **Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 1**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003a, s.11.

⁷ Emile Forrer, **Forschungen I/1**, Berlin 1926, s.83.

⁸ Albrecht Goetze, **Kleinasien**², Karte.

⁹ J.G. Macqueen, “Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium B.C.”, **AS 18/1968**, s.175.

¹⁰ T.R. Bryce, “The Lukka Problem and A Possible Solution”, **JNES 33-4/1974**, s. 114.

göre ise, Mira Ülkesi'nin¹¹ yakınında bir yer olması gerekmektedir. Böylelikle Menderes Nehri'nin kuzeyi, söz konusu alan için uygunken, araştırmacıların birçoğu Gediz Nehri bölgesini, Şeha Nehri Memleketi ile lokalize etmektedir. II. Murşili ile yapılan antlaşma ile Appawiya, Şeha Nehri Ülkesi topraklarına dâhil edilmiştir¹².

Şeha Nehri Memleketi hakkında bilgi veren ve I. Arnuwanda dönemine tarihlenen Madduwattaş Metni (**CTH 147= KUB XIV. 1+ KBo XIX. 38**)¹³, aslında I. Arnuwanda'nın babası II. Tuthalya dönemine ışık tutmaktadır¹⁴.

Bu metinden anlaşıldığı kadarıyla, Harriyati (Karya) ve Zippaşa¹⁵ Ülkesi kralı Madduwattaş, Ahhiyawa kralı tarafından ülkesinden sürülüp çıkarılmış, fakat Madduwattaş iltica ettiği Hattuşaş'ta iyi muamele görmüştü. Hitit kralı kendisine ordu ve malzeme vermiş, böylece Madduwattaş kendi topraklarını yeniden ele geçirmişti. Fakat Ahhiyawa kralı ikinci defa gelip, Zippaşa ve Harriyati Ülkesi'ni zaptetmişti¹⁶. Bunun üzerine II. Tuthalya, bizzat olaya müdahale etmek gereğini duymuş, Şeha Nehri Ülkesi'nde meydana gelen savaşta, Ahhiyawa kralı *Attarişşiyaş*¹⁷ büyük bir yenilgiye uğramıştı. Ancak gariptir ki, Madduwattaş bu savaşta düşmanla işbirliği yapmış, fakat buna rağmen Hitit kralı, kendisini affederek bugün elimizde bulunan antlaşmayı yapmıştı¹⁸.

Diğer taraftan I. Şuppiluliuma zamanında Şeha Nehri Ülkesi'nde *Muva.UR.MAH.*¹⁹ isimli biri hüküm sürmekte iken, II. Murşili döneminde ise Manapatarhunda'nın, ülkenin başına geçtiğini görmekteyiz. I. Şuppiluliuma dönemine ışık tutan bilgi ise oğlu II.

¹¹ Mira Ülkesi ile ilgili farklı lokalizasyon denemeleri bulunmaktadır; Doğu Kilikya, Frigya, Pamphilya, Astarpa ve Siyanti ırmaklarının güneyinde, Menderes vadisinde. Fakat Hitit merkez bölgesine yakın olabileceği düşünüldüğü vakit, Afyon-Kütahya-Denizli üçgeninde olması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

¹² J.D Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealing and Karabel", **AS 48/1998**, s.23; J. Garstang,,- O.R. Gurney, **The Geography of the Hittite Empire**, British Institute of Archaeology, London 1959, s.97.

¹³ A. Goetze, "Madduwattaş", **MvAEG 32/1**, Leipzig 1928, s.2-39.; F. Sommer, **Die Ahhijava-Urkunden**, Hildesheim 1975, s. 329-349.; G. L. Huxley, **Achaeans and Hittites**, Oxford 1960, s.9.

¹⁴ E. Memiş, **Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk Müdür?)**, Çizgi Kitabevi, Konya 2005, s. 9-12.

¹⁵ II. Tuthalya'ya Madduwatta'ya ilk önce Zippaşa daha sonra Hariyati topraklarını vermiştir. Garstang ve Gurney'e göre Zippaşa batıda Gediz vadisine kadar uzanan Murat Dağı'dır Bkz: Garstang-Gurney, **age.**, 1959, s. 92.; Afyon-Sandıklı çevresi Bkz: Ahmet Ünal, **Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 2**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003b, s.16.

¹⁶ D. Page, **History and the Homeric İliad**, Los Angeles 1959, s.98.

¹⁷ Mektupta Attarişşiya'nın Ahhiyawa kralı olduğuna dair hiçbir bilgi bulunmamakla beraber, Ahhiyavalı Atreus ile olan isim benzerliği buna sebep olmaktadır. Fakat adı geçen kişiler arasında iki asırlık fark bulunmaktadır. Bkz: E. Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, Çizgi Kitabevi Yayını, Konya 2003, s.93, dn 93.

¹⁸ Goetze, **age**, 1928, s.1-158.

¹⁹ **KUB XIV. 15 A.y. IV 15-35'**de Muwa-Walma'nın oğlu Manapa-Tarhunta olarak geçmektedir.

Murşili'den gelmektedir. Buna göre Manapatarkunda, kardeşleri ve Uratarhunda'dan kaçarak Hitit kralı himayesindeki Karkışa ülkesine sığınmıştır²⁰.

I. Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra oğlu II. Arnuwanda tahta çıkmış fakat o da ülkede kol gezen veba salgınından nasibini alarak, tahtta çok uzun süre kalamadan ölmüştür.

II. Arnuwanda'nın ölümünden sonra Hitit tahtına çocuk yaşta olan II. Murşili'nin geçtiğini görmekteyiz. Çocuk yaşta birinin kral olması, tüm vassallarda isyan hareketine sebep olmuştur. Bu sebeple II. Murşili idaresinin 3. yılında sefere çıkmıştır. Fakat kral daha önce, krallığının 2. yılında, babası döneminde Arzawalılara karşı başarılı seferlerde bulunmuş olan komutan Hannuti'nin ölümü üzerine²¹, güç boşluğunu doldurmak için Aşağı Ülke topraklarına askeri birlikler yerleştirmiştir²².

II. Murşili'nin Hitit tahtına geçmesini fırsat bilen ile Arzawa kralı *Uhhaziti*, *Ahhiyawa*²³ kralı ile işbirliği yaparak Milawanda'yı²⁴ (Miletos) ele geçirmiştir. Böylelikle, sefer hazırlıklarına başlayan kral II. Murşili'nin ikinci saltanat yılında, Arzawa kralı Uhhaziti'nin kendisine sığınan Lukkalı halkı iade etmeyi reddetmesi üzerine, Hitit kralı, saltanatının üçüncü yılında iki yıl sürecek olan Arzawa seferini başlatmıştır. Bu seferin M.Ö. 1333–1332 yılları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir²⁵. Seferin asıl nedeni Anadolu'nun bu bölgesinde bakır ve gümüş madenlerinin olması ve önemli bir ticaret rotası güzergahında olan Menderes vadisi üzerinde Ahhiyaw ve Hitit Devletleri'nin hâkimiyet sağlama mücadelesidir²⁶. Fakat adı geçen kralın yıllıklarına baktığımızda,

²⁰G. Karauğuz, **Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşmalar Metinleri**, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2002, s.132.

²¹Aşağı Ülke valisi olan Hannuti İshupitta Ülkesi'ne düzenlenen bir sefer esnasında ya da sözü geçen seferden hemen önce ölmüştür. Bkz: A. Goetze, "Annalen des Mursilis", **MvAEG 38**, Darmstad 1938, s.18-19.; A. Archi, "Anatolia in the Second Millenium B.C." **Circulation of Goods in Non-Palatial Context in the Ancient Near East, Proceedings of the International Conference Organized by the Instituto Pergli Studi Micenei ed Egeo-Anatolici**, ed. A.Arch. 1984, s.205.

²²Ünal, **age.**, 2003b, s. 27.

²³II. Murşili döneminde Ahhiyawa krallığına ait bilgileri içeren belgeler; 1-Hasta krala yardım için getirilen Lazpa (Lesbos) tanrısı ile ilgili bir belge Bkz: H.G. Guterbock, "The Hittites and The Aegean World I: The Ahhiyawa Problem Reconsidered", **AJA 8-2/1983**, s.134. 2-II. Murşili'nin annesi olması muhtemel bir Hitit kraliçesinin Ahhiyawa'ya sürgün edildiğini anlatan bir metin Bkz: Güterbock, **age**, 1983, s.134. 3- II. Murşili'nin krallığının 3. yılının başına ait Arzawa, Milawanda ve Ahhiyawa isimlerinin geçtiği metin Bkz: Sommer, **age**, 1975, s.307-309. 4-Uhhaziti'nin oğlunun Ahhiyawa'ya gönderilmesinin geçtiği ve saltanatının 4. yılında olayların anlatıldığı metin parçası Bkz: Sommer, **age**, 1975, s. 310-313.

²⁴T. R. Bryce, "Lukka Revisited", **JNES 51-2/1992**, s.125.; Sommer, **age**, 1975, s. 361.; F. Starke, "Milattan Önce İkinci Bin Yılın Güç Dengesi İçinde Troya", **Troia-Düş ve Gerçek**, İstanbul 2001, s.38.; Huxley, **age**, 1960, s.11.; W.F. Albright, "Some Oriental Glosses on the Homeric Problem", **AJA 54/1950**, s.168.

²⁵J. Mellaart, "Western Anatolia, Beycesultan and The Hittites", **Mansel'e Armağan I**, TTK, Ankara, 1974, s. 506.

²⁶J. Yakar, "Hittite Involvement in Western Anatolia", **AS 1976/26**, s. 117-128.

göstermelik sebep olarak Arzawa Ülkesi Beyi Uhhaziti'nin kendisini aşağılamasını öne sürmektedir;

KBo III. 4

Ö.y. II 9-14

- 9 i-ia-an-ni-a-nu-un-pít A-NA U-uḫ-ḫa-LÚ-ma LÚ TE₄-MA u-i-ia-nu-un
 10 nu-uš-ši ḫa-at-ra-a-nu-un İR.MEŠ-İA-ḫa-at-ták-kán ku-i-e-eš an-da ú-e-ir
 11 nu-ḫa-ra-aš-ta EGİR-pa ku-it ú-e-ḫa-ak-ki-nu-un nu-ḫa-ra-aš-mu
 12 EGİR-pa Ú-UL pa-iš-ta nu-ḫa-mu-za DUMU-la-an ḫal-zi-eš-še-eš-ta
 13 nu-ḫa-mu-za te-ip-nu-uš-ki-it ki-nu-na-ḫa e-ḫu nu-ḫa za-aḫ-ḫi-ia-u-ḫa-aš-ta-ti
 14 nu-ḫa-an-na-aš ^DU BE-LÍ-İA DI-NA(M) ḫa-an-na-a-ú

9–14 *Uḫḫa-ziti'ye bir haberci gönderdim. Ona şöyle yazdım, "Sana gelen Hizmetkârlarım hakkında, çünkü defalarca onları senden istedim ve sen onları bana geri göndermedin ve sen bana çocuk demeye, küçümsemeye devam ediyorsun; şimdi, gel! Biz savaşaçağız! Fırtına Tanrısı Efendim, davamıza hükmedecek!"*²⁷

Arzawa kralı Uhhaziti, II. Murşili ile mücadeleye girdiğinde Şeha Nehri Beyi Manapatarhunda'nın Uhhaziti'nin yanında yer aldığını görmekteyiz.

Uhhaziti'nin oğulları karşısında galibiyetler kazanan II. Murşili, bu mücadele esnasında Arzawalı güçlerin yanında olan Şeha Nehri Ülkesi üzerine de bir sefer düzenlemiştir. Burada dikkat çeken nokta Şeha Nehri Ülkesi karalı Manapa-Tarhunda'yı, II. Murşili'nin, kardeşlerinin elinden kurtarıp Karkışa ülkesine sığınmasına olanak sağlamasına rağmen, Manapa-Tarhunda'nın böyle bir tavır sergilemesidir;

KUB XIV. 15

A.y. IV, 15-25

- 15 na-an-kán ma-mu-[uk A-NA] LÚ.MEŠ [^{URU}Kar-ki-ša an-da] ḫa-tar-na-aḫ[-ḫu-un]
 16 İnam-ma-aš-ši LÚ.MEŠ ^{URU}Kar-ki-ša še-i[r pí-i-ia-an-ni-iš-k[i-nu-un Ma[-na-pa-^DU-aš-ma]
 17 am-me-e-da-az Ú-UL ti-i-ia-at nu-mu Uḫ-[ḫa-LÚi]iš ku-it [ku-u-ru-ri-ia-aḫ-ta]
 18 na-aš-za İŞ-TU ŠA U-uḫ-ḫa-LÚ ki-ša-at n[u-uš-ši] EGİR-an ti-i-[ia-at nu-^DUTU^{ŠI} İ-NA ^{ID}Še-e-ḫa]
 19 pa-a-un ma-aḫ-ḫa-an-ma-mu Ma-na-pa^DU-aš DUMU Mu-u-ḫa-UR.MAḫ iš-ta-ma-[aš-ta ^DUTU^{ŠI}-ḫa]
 20 ú-iz-zi nu-mu LÚ TE₄-MA me-na-aḫ-ḫa-an-da u-i-ia-at nu-mu kiš-ša-an ḫa[-at-ra-a-iš BE-LÍ-ḫa-mu]
 21 li-e ku-e-ši nu-ḫa-mu-za BE-LÍ İR-an-ni da-a nu-ḫa-mu-kán ku-it LÚ.MEŠ [an-da ú-e-ir]
 22 nu-ḫa-ra-at A-NA BE-LÍ -İA pí-eš-ki-mi am-mu-uk-ma-aš-ši ki-iš-ša-an EG[İR-pa AQ-B]İ

²⁷ Goetze, *age*, 1967, s.39-40.

23 an-ni-ša-an-ya-ták-kán ku-ya-pí ŠEŠ.MEŠ-KA^{KUR}-e-az ar-ḫa ya-at-ku-nu-ir
 24 nu-ya- ták-kán A-NA LÚ.MEŠ^{URU} Kar-ki-ša an-da ya-a-tar-na-aḫ-[ḫu-u]n
 25 nam-ma-ya-at-ta LÚ.MEŠ^{URU} Kar-kiša še-ir pí-i-ia-ni-iš-ki-nu-un nu-ya a-pí-ia

KUB XIV. 15**26-32**

26 am-mu-uk EGİR-an Ú-UL ti-i-ia-at nu-ya A[-NA Uḫ-]ḫa-LÚ^{LÚ}KÚR-IA EGİR-
 an
 27 ti-i-it-at ki-nu-na-ya-du-za İR-an-ni da[-aḫ-ḫi m]a-an-ši pa-un-pít ma-a-na-an
 ar-ḫa
 28 ḫar-ni-in-ku-un nu-mu-kán AMA-ŠU me-na-aḫ-ḫa[-an-da pa-ra-]a na-iš-ta na-
 aš-mu ú-it
 29 GİR.MEŠ-aš kat-ta-an ḫa-li-ia-at-ta-at nu-mu k[iš-ša-a]n IQ-BI BE-LÍ-NÍ-ya-
 an-na-aš
 30 li-e ḫar-ni-ik-ti nu-ya-an-na-aš-za BE-LÍ-NI İR-an-ni [da-]a nu-mu SAL^{TU}₄ ku-
 it
 31 me-na-aḫ-ḫa-an-da ú-it na-aš-mu GİR.MEŠ-aš GAM-an ḫa-li-ia-[at-]ta-at nu A-
 NA SAL^{İT}
 32 ka-a-ri ti-ia-nu-un nu-nam-ma İ-NA^{İD}Še-e-ḫa Ú-UL pa-a-un.

KUB XIV. 15**A.y. IV**

15-25 *Manapa-Tarhunda'nın kardeşleri Onu memleketinden kovdukları için, O Karkışalı adamların yanına kaçtı (Karkışalı adamlara onun sorumluluğunu verdim) Karkışalı adamları Onun için ödüllendirdim. Manapa-Tarhunda bana sadık kalmadı. Uḫḫa-ziti bana düşman olduğu için, O Uḫḫa-ziti'ye gitti ve O'nu destekledi. Ben, Güneş, Šeha Nehri Memleketi'ne gittim. Manapa-Tarḫunta, Muwa-Walma'nın oğlu, "Güneş geliyor!" diye işittiğinde, huzuruma bir haberci gönderdi. O şöyle yazdı; "Efendim, beni öldürme! Efendim, beni hakimiyetine al! Bana her kim gelirse sana iade edeceğim!" O'na şöyle cevap verdim; "önceden kardeşlerin seni memleketinden sürdükleri vakit, seni Karkışa adamlarının yanına gönderdim. Karkışa adamlarını senin için ödüllendirdim". Fakat sen beni orada desteklemedin! Sen düşmanım Uḫḫa-ziti'yi destekledin. Şimdi ben seni hakimiyetime alacak mıyım?" ona gittiğimde, onu mahvettiğimde, O annesini huzuruma gönderdi, ve o ayaklarına kapandı. O bana şöyle söyledi; "efendimiz, bizi mahfetme! Efendimiz, bizi hâkimiyetine al!" bir kadın huzuruma gelip ayaklarına kapandığı için, kadına acıdım ve Šeha Nehri Memleketi'ne gitmedim (sefer yapmadım). Šeha Nehri memleketinde Manapa-Tarhunda'yı hâkimiyetime aldım.*

Aynı olay KBo III.4 numaralı metinde şu şekilde anlatılmaktadır;

KBo III. 4**10-21**

10 [GİM-an-ma-kán İ-NA KUR^{İD}Še-e-ḫ]a EGİR-pa ú-unu-kán İ-NA ŠA(G)
^{İD}Še-e-ḫa

- 11 [Ma-na-pa-^DU-aš ku-iš EN-aš e]-eš-ta ma-a-na-an za-aḫ-ḫi-ia-nu-un nu-mu ma-aḫ-ḫa-an
 12 [Ma-na-pa-^DU-aš iš-ta]-ma-aš-ta LUGAL.KUR Ḫat-ti-ḫa ú-iz-zi
 13 [na-aš na-aḫ-šar-ri-i]a-at-ta-at na-aš-mu nam-ma me-na-aḫ-ḫa-an-da
 14 [Ú-UL ú-it nu-m]u-kán AMA-ŠU LÚ.MEŠ ŠU.GÍ SAL.MEŠ ŠU.GI-ia
 15 [me-na-aḫ-ḫa-an-da] pa-ra-a na-iš-ta na-at-mu ú-e-ir GİR-MEŠ-aš kat-ta-an
 16 [ḫa-a-li-i-e-ir] nu-mu SAL.MEŠ ku-it GİR.MEŠ-aš GAM-an ḫa-a-li-i-e-ir
 17 [nu A-NA SAL.MEŠ] ḫa-a-an-da ka-a-ri ti-ia-nu-un nu nam-ma Í-NA ^{ID}Še-e-ḫa
 18 [Ú-UL p]a-a-un nu-kán NAM.RA ^{URU}KUBABBAR-ti ku-iš Í-NA ^{ID}Še-e-ḫa
 19 [an-d]a e-eš-ta na-an-mu pa-ra-a pí-i-e-ir nu-mu NAM.RA ku-in
 20 pa-ra-a pí-i-e-ir na-aš 4 LÍ-İM NAM.RA e-eš-ta na-an-kán ^{URU}KUBABBAR-ši
 21 pa-ra-a ne-eḫ-ḫu-un na-an ar-ḫa ú-ḫa-te-ir Ma-na-pa-^DU-an-ma-za

§26

10-21 *Şeha Nehri Memleketine geldiğimde, Manapa-Tarḫunta, Şeha nehri memleketinin efendisi, onunla savaştım. Fakat Manapa-Tarḫunta, Hatti memleketi kralı geliyor diye işittiğinde, korktu ve karşıma çıkmadı. O annesini, yaşlı adamları ve yaşlı kadınları huzuruma gönderdi. Onlar ayaklarıma kapandılar. Kadınlar ayaklarıma kapandığı için, onlara kadınları için acıdım, ve Şeha Nehri (memleketine) gitmedim. Şeha Nehri memleketindeki tüm sivil tutsaklar, 4000 sivil tutsak, ve ben onları Hatti'ye gönderdim. Şeha Nehri memleketindeki Manapa-Tarḫunta'yı tabiliğime aldım.*

Uhhaziti'nin mağlup olması üzerine Manapatarḫunta başına geleceklerden korkmuş olmalı ki, Hitit kralından bir delegasyon vasıtası ile af dilemiştir. II. Murşili, Şeha Nehri Ülkesi beyi olarak atadığı Manapatarḫunta ile de bir anlaşma yapmıştır;

Şeha Nehri Ülkesi kralı Manapa-Tarḫunta ile II. Murşili arasındaki antlaşma CTH 69

§3 (A I)

Fakat [Uḫḫa-ziti, Arzawa ülkesi kralı olduğunda, Majesteme karşı savaşa başladı]. Sonra [sen Manapa-Tarḫunta, Majesteme karşı suçlu idin]. Sen [düşmanım Uḫḫa-ziti'ye] destek oldun. Ve Majesteme karşı [savaşa başladın]. Sen [bana] destek olmadın.

§4 (AI 34–62)

[Fakat ben], Uḫḫa-ziti ve [Arzawa halkına] karşı bir [sefere gittiğimde], Uḫḫa-ziti benimle ilgili [tanrı yeminini bozmuş olduğundan yemin tanrıları [onu] yakaladı. [Ve ben Majeste onu mahvettim]. Ve sen, [Uḫḫa-ziti'nin yanında olduğun] için, neredeyse ben seni de mahvedecektim. [fakat] sen benim ayaklarıma kapandın. Ve sen yaşlı kadınları ve erkekleri bana gönderdin: “Beyim, beni bağışla. [Beyim, beni] mahvetme. Beni köleliğe al. Ve benim şahsımı [koru]. Ben, buradan bana gelen Mira ülkesinin NAM.RA'larından hangisi olursa olsun, [tümünü geri vereceğim.”] Sonra ben Majestem, sana [acıdım]. (Seni tahta oturttuğum için), seninle [barış] yaptım. Ben Majestem, sana acıdığım ve seninle barış yaptığım için, şimdi benim önümden [kaçan] ve sana gelen Arzawa ülkesinin tüm NAM.RA'larını yakala. Ve bana teslim et. Sana gelen Hatti [ya da] Mira ülkesinin NAM.RA'larından hangisi olursa olsun...., sen tek bir adamı geri bırakma. Ne de hiç

kimseye kendi ülkenin dışına (gitmesine) [izin verme]. Ya da onun başka bir ülkeye girmesine izin verme. NAM.RA'ları topla. Ve onları bana geri ver. Eğer sen bu meselenin tamamını yerine getirirsen, [sonra] ben seni köleliğe alacağım. Benim müttefikim ol. Gelecekte bu [senin] yasan olsun. [On(u)a koru (uy)] bu senin için yemin altına konsun²⁸.

Anlaşma metninden de anlaşıldığı üzere Şeha Beyi'nin annesinin de içinde bulunduğu delegasyonu huzuruna kabul eden II. Murşili, Şeha Beyi Manapatarhunda'yı affetmiştir. buradaki amaç şüphesiz bölge hakimiyetini Ahhiyawa lehinde kaybetmemektir. Aksi takdirde Arzawa Ülkesi içerisinde olan Şeha Nehri Ülkesi Ahhiyawa'nın kontrolüne geçebilir ve maden yataklarına giden yolların kontrolü kaybedilebilirdi.

II. Muvattali'nin erken dönemlerinde de Manapatarhunda Şeha Nehri'nin başındayken²⁹, daha sonra II. Muvattali'nin kardeşi *Matanzzi*³⁰ ile evlenen *Masturi*, Şeha Nehri Ülkesi beyi olmuştur. Masturi III. Hattuşili ve Urhi-Teşup arasındaki taht mücadelesinde de III. Hattuşili'nin tarafını tutmuştur³¹. Bu durum IV. Tuthalya ile Şausgamuva arasında yapılan antlaşma şu şekilde geçmektedir:

“...Muvatalli tanrı olunca, sonra Muvatalli'nin oğlu Urhi-Teşup kral oldu. [Babam] Urhi-Teşup'tan krallığı (zorla) aldı. Masturi hainlik yaptı. Onu damat yapan Muvatalli'nin oğlu Urhi-Teşup'u korumadı...”

Burada dikkat çeken nokta Masturi'nin kralın oğlunun yanında olmayarak, kralın kardeşi III. Hattuşili'yi desteklemesi ve bir ihanet içerisinde olmasıdır.

III. Hattuşili zamanına baktığımızda ise konumuz açısından Şeha Nehri Memleketi kralı tarafından yazılan “Manapatarhunda Mektubu” önem taşımaktadır³². Adı geçen mektup III. Hattuşili'ye yazılan “Tawagalawa³³ Mektubu³⁴” ile benzerlik gösterdiğinden, söz konusu mektubun da III. Hattuşili'ye yazıldığı düşünülmektedir. Mektupta;

²⁸ Karauğuz, **age**, 2002, s.133-134.; Forrer, **age**, 1926, s.83-93.; S. Heinhold-Krahmer, “Manapa-U”, **RIA 7/1987-1990**, s.332.

²⁹ CTH 76; “§17(A III 31-60) Üstelik Arzawa ülkelerinde olan sizler, Alakşanduş, Manapa-Kurunta, Kupantakurunta ve Ura-Ḫattuša, dört kralımız” Bkz: Karauğuz, **age**, 2002, s.145.

³⁰ Adı geçen kraliçe, Mısırdan, yaşı ilerlediği halde, doğurganlığının sağlanması için doktorlar istenen kraliçedir. Bkz: Ünal, **age**, 2003b, s.38.

³¹ Hawkimns, **agm**, 1998, s.16. Şausgamuva Antlaşması'nda (**KUB XXIII.1= CTH 105, A Ö.y. II 20-38**) belirtilmektedir. Kupanta Kurunta'nın Urhi-Teşup'un tarafında yer aldığını görmekteyiz. Bkz: F.İmparati, “A Propos des Temonis du Traitee Avec Kurunta de Tarhuntašša”, **Hittite and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, Sedat Alp'e Armağan**, Ed. H. Otten, E. Akurgal, H.Ertem, A.Süel., 1992, s.307.

³² Adı geçen mektubun muhatabı Hitit kralı hakkında öneriler; 1)III. Hattuşili. Bkz: T.R. Bryce. “A Reinterpretation of the Milawata Letter in the Light of the New Join Peace”, **AS 35/1985**, s.16. 2)II. Muvattali. Bkz: Ünal, **age**, 2003a, s.41. 3)II. Murşili. Bkz: Macqueen, **agm**, 1968, s.180 dipnot 104; Mellaart, **agm**, 1974, s. 507.

³³ Tawagalawa, Ahhiyawa kralının kardeşidir.

³⁴ Adı geçen mektubun muhatabı Hitit kralı hakkında öneriler; 1)II. Muvatalli. Bkz: Ünal, **age**, 2003a, s.41; O.R., Gurney, “The Authorship of the Tawagalawa Letter”, **Silva Anatolica-Anatolian Studies Presented to Maciej Popoko on the Occasion of His 65th Birthday**, Warsaw 2002, s.140. 2)II. Murşili. Bkz: Macqueen, **agm**, 1968, s.180 dipnot 104; Mellaart, **agm**, 1974, s.507. 3)III. Hattuşili. Bkz: Güterbock, **agm.**, 1983, s.135; Bryce, **agm.**, 1985, s.14.; I. Singer, “Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C. According to the Hittite Sources”, **AS**

“[.....] gel ve Hitit askerlerini geri getir. [..... onlar] Wiluša ülkesine saldırmak için geri geldiler. [... Fakat] ben ağır biçimde hasta oldum; hastalık [.....] beni bitkin düşürdü...”³⁵ ifadesi geçmektedir.

Buradaki düşman Ahhiyawa kralının himayesinde olan Piyamaradu’dur. Wiluša kralı Alakşandu Piyamaradu’ya direnemediği gibi, Şeha Nehri Ülkesi kralı hasta olduğunu ileri sürerek vassallık görevlerini yerine getirmemiş ve Hitit kralına yardımcı olmamıştır. Bunun üzerine bizzat III. Hattuşili’nin gönderdiği Hitit ordusu Wiluša’ya destek olmuş, bölge işgalden kurtulmuştur³⁶.

Diğer taraftan III. Hattuşili Dönemi’ne ait olduğu düşünülen “**Şeha Nehri Ülkesi’nin Suçları**” metninde³⁷, Tarhunaradu adlı kişinin Ahhiyawa kralının desteğiyle Şeha Nehri Ülkesi topraklarında bir isyan çıkardığını görmekteyiz. Fakat Hitit kralı bu isyanı bastırmayı başarmıştır. Bu başarıya rağmen açık olan bir şey vardır ki, Batı Anadolu’daki güç dengesi Ahhiyawa lehine gelişmektedir.

Adı geçen ülke ile ilgili son bilgiye de IV. Tuthalya dönemine ait olan Tarhuntaşşa Kralı Kurunta ile akdedilen antlaşma metninden, bilim dünyasının “**Bronz Tablet**” (**Bo. 86/299**) olarak adlandırdığı metinden ulaşmaktayız. Adı geçen antlaşmada şahit krallar arasında Şeha Nehri Ülkesi kralı Maşturi de sayılmaktadır³⁸.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; Şeha Nehri Ülkesi Kralı Manapa-Tarhunda’nın izlediği ikiyüzlü politika Hitit Devleti’ni oyalama politikasından başka bir şey değildir. Adı geçen kral da kardeşleri tarafından ülkesinden kovulduktan sonra sığındığı Karkışa Ülkesi’nde Hitit kralının emri ile iyi muamele görmesine rağmen daha sonra II. Murşili’nin karşısında yer almıştır. Bu, kralın tekrar gücünü kazanması için gereken zamanı, güvenliğini Hitit kralına emanet ederek elde ettiğini göstermektedir. Kral aynı zamanda yaptığı anlaşmalar ile Arzawa Ülkesinin birliğini bölmüş, her birine eşit haklar veren aynı seviyede olduklarını belirtmiş ve öne sürdüğü emirler ile de her birini birbirine karşı sorumlu kılmıştır. Kısacası birinin diğerine ve Hitit Devleti’ne olası bir saldırısından diğerleri de sorumlu olacaktır. Böylelikle Hitit Devletine gerek kalmadan bölgenin kontrolü sağlanmış olacaktır.

33/1983, s. 209. Ayrıca Bkz; M. Popko, “Zur Datierung des Tawagalawa-Briefes”, **AoF 11/1984**, s.199-203.

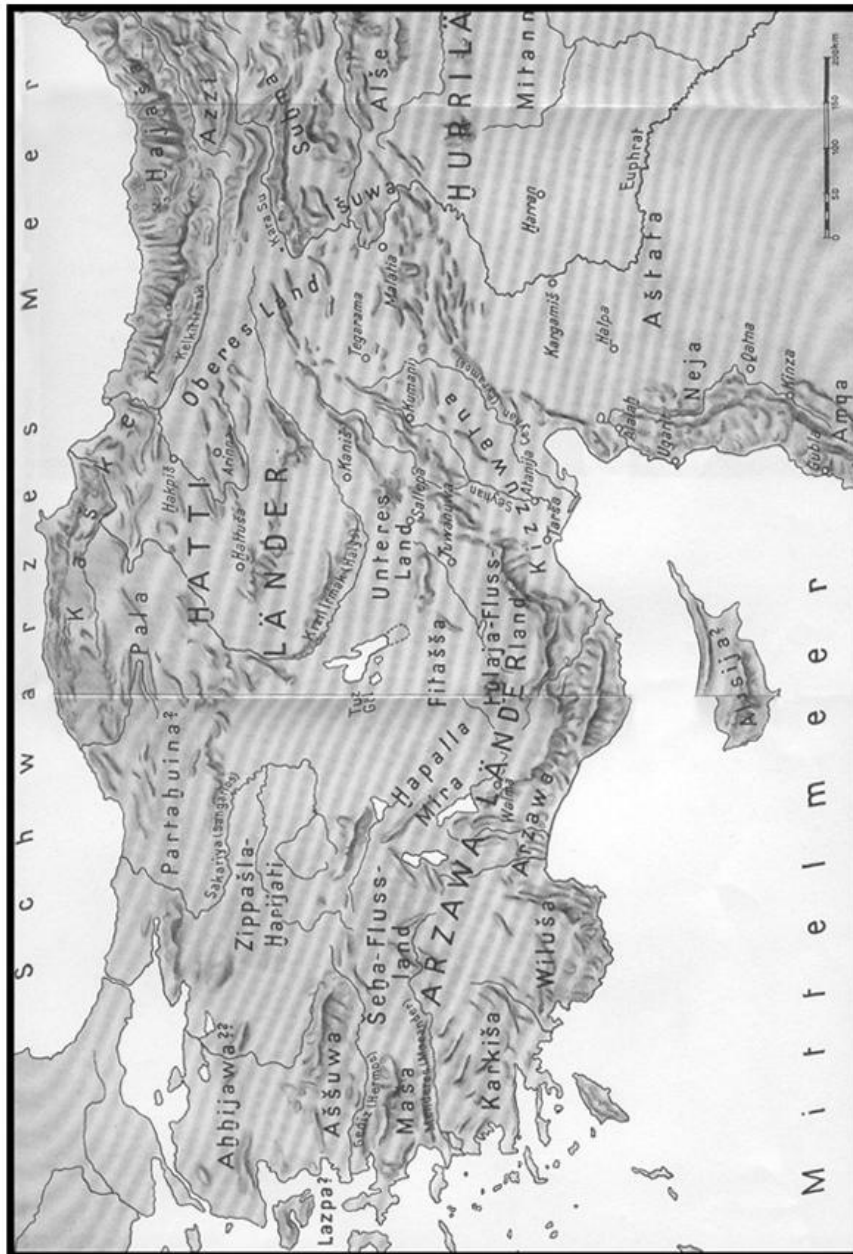
³⁵ Garstang-Gurney, **age.**, 1959, s. 95.

³⁶ Bryce, **age.**, 1985, s.14-16.

³⁷ Singer, **agm.**, 1983, s.207-208; Güterbock, **agm.**, 1983, s.137; Hawkins, **agm.**, 1998, s.20; Bryce, **agm.**, 1985, s.17. Ayrıca Güterbock’a göre Ahhiyawa kralının desteğini alan Piyamaradu Atpa’yu Masturi’nin üzerine salmıştır. Bkz; H. G. Güterbock, “A New Look at one Ahhiyawa Text”, **Sedat Alp’e Armağan-Hittite and Other Anatolian And Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp**, T.T.K., Ankara 1992, s. 235-243.

³⁸ Bo. 86/299 § 27 A.y. IV. Ayrıca Bkz: P. Neve, “Boğazköy-Hattuša. A New Result of the Excavations in the Upper City”, **Anatolica 16/1989-1990**, s.7-20.; H. Otten, “Die Bronzetafel”, **KST 9-1/1987**, s. 271-276.; H. Otten, “Die Bronzetafel aus Boğazköy Ein Staatsvertrag Tutkalijaz IV”, **StBoT 1**, Weissbaden 1988.

HARİTA 1

Goetze, A., *Kleinasien. Kulturgeschichte des Alten Orients*, München 1957.

KAYNAKÇA

- ALBRIGHT W.F., "Some Oriental Glosses on the Homeric Problem", **AJA** 54/1950, s.162-176.
- ALEXIOU, S., **Minos Uygarlığı**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1991.
- ARCHI, A., "Anatolia in the Second Millenium B.C." **Circulation of Goods in Non-Palatial Context in the Ancient Near East, Proceedings of the International Conference Organized by the Instituto Pergli Studi Micenei ed Egeo-Anatolici**, ed. A.Archi. 1984.
- BRYCE, T. R., "Lukka Revisited", **JNES** 51-2/1992, s. 121-130.
- BRYCE, T.R., "The Lukka Problem and A Possible Solution", **JNES** 33-4/1974, s. 395-405.
- BRYCE, T.R., "A Reinterpretation of the Milawata Letter in the Light of the New Join Peace", **AS** 35/1985, s. 13-23.
- BRYCE, T. R., "History", **The Luwians**, ed. H.Craig Melchert, Leiden 2003.
- FORRER, E., **Forschungen I/1**, Berlin 1926.
- GARSTANG, J.,- GURNEY, O.R., **The Geography of the Hittite Empire**, British Institute of Archaeology, London 1959.
- GOETZE, A., "Madduwattas", **MvAEG** 32/1, Leipzig 1928.
- GOETZE, A., **Kleinasien² Kulturgeschichte des Alten Orients**, München 1957.
- GOETZE, A., "Annalen des Mursilis", **MvAEG** 38, Darmstad 1967.
- GOETZE, A., "Anatolia From Shuppiluliuma to the Egyptian War of Muvattalish", **History of The Middle East and The Aegean Region c.1380-1000 B.C., CAH** 2.2- chp XXI, Cambridge University Press, 1975, s.117-161.
- GURNEY, O.R., "The Authorship of the Tawagalawa Letter", **Silva Anatolica-Anatolian Studies Presented to Maciej Popoko on the Occasion of His 65th Birthday**, Warsaw 2002, s. 133-141.
- GUTERBOCK, H.G., "The Hittites and The Aegean World 1: The Ahhiyawa Problem Reconsidered", **AJA** 8-2/1983, s. 133-138.
- GUTERBOCK, H.G., "A New Look at one Ahhiyawa Text", **Sedat Alp'e Armağan-Hittite and Other Anatolian And Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp**, T.T.K., Ankara 1992, s. 235-243.
- HAWKINS, J.D., "Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealing and Karabel", **AS** 48/1998, s. 1-31.
- HEINHOLD-KRAHMER, S., "Manapa-DU", **RIA** 7/1987-1990, s. 332.
- HUXLEY, G. L., **Achaeans and Hittites**, Oxford 1960.
- IMPARATI, F., "A Propos des Temonis du Traitee Avec Kurunta de Tarhuntašša", **Hittite and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, Sedat Alp'e Armağan**, Ed. H. Otten, E., Akurgal, H.Ertem, A.Süel. 1992.
- JEWELL, E. R., **The Archaeology and History of Western Anatolia During the Second Millenium B.C.**, Chicago University Microfilms, 1974.
- KARAUĞUZ, G., **Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşmalar Metinleri**, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2002.

- MACQUEEN, J.G., “Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium B.C.”, **AS 18/1968**, s. 169-185.
- MELLAART, J., “Western Anatolia, Beycesultan and The Hittites”, **Mansel’e Armağan I**, TTK, Ankara 1974, s. 493-526.
- MEMİŞ, E., **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2003.
- MEMİŞ, E., **Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk Müdür?)**, Çizgi Kitabevi, Konya 2005.
- NEVE, P., “Boğazköy-Hattuša. A New Result of the Excavations in the Upper City”, **Anatolica 16/1989-1990**, s. 7-20.
- OTTEN, H., “Die Bronzetafel”, **KST 9-1/1987**, s. 271-276.
- OTTEN, H., “Die Bronzetafel aus Boğazköy Ein Staatsvertrag Tutkalijaz IV”, **StBoT 1**, Weissbaden 1988.
- PAGE, D., **History and the Homeric İliad**, Los Angeles 1959.
- POPKO, M., “Zur Datierung des Tawagalawa-Briefes”, **AoF 11/1984**, s. 199-203.
- SINGER, I., “Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C. According to the Hittite Sources”, **AS 33/1983**, s.205-217.
- SOMMER, F., **Die Ahhijava-Urkunden**, München 1932.
- SOMMER, F., **Die Ahhijava-Urkunden**, Hildesheim 1975.
- STARKE, F., “Milattan Önce İkinci Bin Yılın Güç Dengesi İçinde Troya”, **Troia-Düş ve Gerçek**, İstanbul 2001.
- ÜNAL, A., **Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 1**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003a.
- ÜNAL, A., **Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 2**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003b.
- YAKAR, J., “Hittite Involvement in Western Anatolia”, **AS 26/1976**, s. 117-128.
- YİĞİT, T., “İlk Tunç Çağı’nın Son Evresinde Anadolu’nun Siyasi Görünümü”, **TAD 21-33/2003**, s. 167-182.